

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-50>

УДК 336.1:352:338.244.47

ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОДОСТАТНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

PROSPECTS FOR STRENGTHENING THE FINANCIAL SELF-SUFFICIENCY OF TERRITORIAL COMMUNITIES UNDER THE CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

Марценюк Олена Василівнакандидат економічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0920-7070>**Гуменна Оксана Ігорівна**магістрант,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9373-962X>**Деньдобра Тетяна Валеріївна**магістрант,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4608-6340>**Martseniuk Olena, Humenna Oksana, Dendobra Tetiana**
Vinnytsia National Agrarian University

Стаття присвячена дослідженню джерел фінансування територіальних громад в Україні в умовах децентралізації з метою пошуку напрямів підвищення їх самодостатності. Встановлено, що фінансове забезпечення відіграє вирішальну роль у розвитку таких громад. Тому важливість фінансування територіальних громад для забезпечення прогресу окремих територій та управління місцевими фінансами є особливою. Ефективність цього процесу залежить від здатності використовувати особливості конкретної території, знаходження різноманітних джерел фінансових ресурсів, їхньої накопичення, ефективного використання та розподілу, а також створення умов для успішної реалізації економічних планів, проєктів та соціальних програм на місцевому рівні. В статті визначені основні джерела фінансування розвитку територіальних громад, якими є доходи місцевих бюджетів, фінансова підтримка місцевого самоврядування з боку держави та пошук додаткових джерел фінансових ресурсів органами місцевої влади через використання потенціалу розвитку конкретної території. Кошти місцевого бюджету займають важливе місце у забезпеченні фінансовими ресурсами територіальних громад. Останні роки спостерігають значне збільшення участі органів місцевого самоврядування у зростанні доходів місцевих бюджетів. Цей успіх досягається через покращення взаємодії з бізнес-представниками, збільшення кількості зареєстрованих підприємств та повного сплати ними податків до місцевого бюджету. Для забезпечення фінансовими ресурсами розвитку територіальних громад запропоновано використовувати системний підхід, що передбачає комбінацію власних джерел надходжень з ресурсами, наданими державною підтримкою для територій, а також розширення можливостей створення творчих галузей як нових джерел місцевих доходів.

Ключові слова: децентралізація, фінансове забезпечення, самодостатність, територіальна громада, місцеве самоврядування, доходи місцевих бюджетів, міжбюджетні трансферти.

The article identified the main sources of funding for the development of territorial communities in Ukraine under conditions of decentralization. It is highlighted that financial support plays a decisive role in the development of such communities. Therefore, the importance of funding territorial communities to ensure the progress of individual territories and manage local finances is special. The effectiveness of this process depends on the ability to use

the features of a specific territory, finding various sources of financial resources, their accumulation, effective use and distribution, as well as creating conditions for the successful implementation of economic plans, projects and social programs at the local level. The main sources of funding for the development of territorial communities were identified, which are revenues from local budgets, financial support of local self-government from the state and the search for additional sources of financial resources by local authorities through the use of the development potential of a specific territory. Funds from the local budget play an important role in providing territorial communities with financial resources. Recent years have seen a significant increase in the participation of local self-government bodies in increasing local budget revenues. This success is achieved through improved interaction with business representatives, an increase in the number of registered enterprises and their full payment of taxes to the local budget. It is noted that although the total revenues to local budgets are increasing, there is still a significant difference in the incomes of different territorial communities. The analysis shows that the financial support of communities shows a level of discrepancies, which leads to differences in the quality and volume of public services in different territories. This indicates the uneven development of individual territories and the need to review the existing approaches to the management of such communities, as well as the large role of the state in their functioning. Local self-government bodies set themselves the task of finding additional sources of financial resources by local authorities, using the development potential of a specific territory. In order to provide financial resources for the development of territorial communities, it is proposed to use a systematic approach, which involves a combination of own sources of income with resources provided by state support for territories, as well as expanding the possibilities of creating creative industries as new sources of local income.

Keywords: decentralization, financial support, self-sufficiency, territorial community, local self-government, local budget revenues, inter-budgetary transfers.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку країни виникає розуміння важливості розвитку кожного регіону та територіальної громади. У цьому контексті органи місцевого самоврядування, які мають конституційні гарантії виконання власних і делегованих повноважень, грають значну роль. Основним завданням місцевих органів управління є забезпечення повного доступу до публічних послуг для мешканців територіальних громад, що сприятиме підвищенню рівня добробуту та якості життя в адміністративно-територіальному утворенні. При цьому ключовим фактором у цьому процесі є фінансове забезпечення кожного адміністративно-територіального утворення, наявність достатнього фінансування, використання всіх можливостей їх мобілізації та ефективне використання цих ресурсів. Тому питання фінансування органів місцевого самоврядування стають все більш актуальними.

Фінансова стійкість територіальної громади має критичне значення для поліпшення якості та доступності місцевих послуг для мешканців, а також для розвитку місцевого господарства, інфраструктури та ефективного функціонування територій. При оцінці спроможності територіальної громади використовується комплексний підхід, який враховує соціально-демографічні, адміністративні, фінансово-економічні, інфраструктурні, сервісні та соціокультурні фактори, кожний з яких має свої критерії та індикатори. Тобто акцентується на важливості забезпечення спроможності гарантувати належний рівень

базових публічних послуг та сприяти соціально-економічному розвитку територій за рахунок власних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці та практики зробили вагомий внесок у розкриття питань, пов'язаних із розвитком територіальних громад за умов децентралізації. Зокрема, фінансові аспекти об'єднання, процеси розбудови системи місцевих бюджетів і практичні питання формування спроможних громад досліджували у своїх працях Бібік Н. В., Шаповал Г. М., Варцаба В. І., Мулеса Е. В., Ганзицька Т. С., Козін В. В., Куценко Т., Сіренко Я., Сухарська Л. В. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Багато аналітичних звітів і матеріалів, підготовлених у рамках проєктів міжнародної технічної допомоги, що спрямовані на підтримку децентралізації в Україні, відзначають важливість та актуальність цього дослідження. Незважаючи на наукові та практичні досягнення у цій галузі, є потреба у подальших дослідженнях, пов'язаних з підвищенням ефективності функціонування громад та забезпеченням їх ресурсами для належного виконання повноважень місцевого самоврядування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Здійснити узагальнення результатів формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад у процесі децентралізації для виявлення проблем управління їх фінансовими ресурсами і визначення напрямів зміцнення фінансової спроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Місцеве самоврядування є важливою складовою функціонування розвинутої економічної та демократичної держави. Згідно з Європейською хартією місцевого самоврядування [5], прийнятою Радою Європи 15 жовтня 1985 року, місцеве самоврядування означає право та здатність органів місцевого самоврядування (ОМС) в межах закону регулювати та управляти значною частиною суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення. Тому спроможність є ключовим аспектом місцевого самоврядування. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації в Україні була започаткована з огляду на недостатню спроможність більшості ОМС (з понад 11 тисяч місцевих рад, що існували до 2014 року [5]) виконувати свої власні та делеговані повноваження на належному рівні. Однією з метою реформи стало об'єднання територіальних громад з метою посилення спроможності ОМС для більш ефективного вирішення суспільних питань, що належать до їхньої компетенції, а також для надання якісних та різноманітних базових публічних послуг. Термін «спроможна територіальна громада» був визначений у Методиці формування спроможних територіальних громад, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 року [8].

У 2020 році, який був вирішальним для формування базового рівня місцевого самоврядування, уряд України 12 червня затвердив нову адміністративно-територіальну структуру базового рівня, що включала 1470 територіальних громад (включаючи Київ) і охоплювала всю територію України, за винятком тимчасово окупованих територій в Автономній Республіці Крим) згідно з Законом «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Згідно з внесеними змінами до Методики, спроможні територіальні громади – це «сільські, селищні (міські) громади, які внаслідок добровільного об'єднання мають здатність самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [8].

Очевидно, що спроможність територіальних громад оцінюється за багатьма фак-

торами та параметрами, проте фінансові ресурси є основною складовою їх життєдіяльності. З моменту початку об'єднання територіальних громад на добровільних засадах, акцентувалося на тлумаченні спроможності ОТГ саме як фінансової спроможності, яку науковці визначають як здатність територіальної громади (як суб'єкта соціально-економічних відносин) до накопичення фінансових ресурсів з різних джерел і забезпечення належного рівня конкурентоспроможності на основі раціонального розподілу та цільового використання наявних ресурсів, а також забезпечення фінансової та економічної стабільності на довгострокову перспективу [6].

У 2015 році були закладені законодавчі основи для стимулювання територіальних громад до об'єднання та переходу на прямі міжбюджетні відносини. Були прийняті зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України, які передбачали передачу об'єднаним територіальним громадам (ОТГ) додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів для їх реалізації. Це дало можливість розширити права ОТГ щодо прийняття рішень і забезпечити їм повну бюджетну самостійність. Фіскальна незалежність ОТГ була підвищена щодо місцевих податків і зборів, дозволивши самостійно встановлювати ставки податків і надавати пільги з їх сплати. Також було розширено джерела формування дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок передачі окремих доходів з державного бюджету. У результаті цих заходів було залучено приблизно 40% нових ресурсів для розвитку місцевого самоврядування країни. Зокрема, було введено новий вид податку – акцизний податок з кінцевих продажів, розширено базу оподаткування податком на нерухомість.

У середині 2015 року розпочалась практична реалізація процесу об'єднання територіальних громад в Україні. Протягом 2015–2020 років було утворено значну кількість об'єднаних територіальних громад (ОТГ) і зміни в бюджетній системі країни. У 2015 році було створено 159 ОТГ, які об'єднали 793 територіальні громади. З 25 жовтня 2015 року у цих громадах було обрано нові органи місцевого самоврядування (ОМС), і з 1 січня 2016 року вони перейшли на прямі бюджетні розрахунки з Державним казначейством [7].

Протягом наступних років об'єднання ОТГ продовжувалося, і вже у 2020 році було утворено 872 ОТГ (включаючи 41 ОТГ на основі міст обласного значення). Розгалужена струк-

тура бюджетної системи України у 2021 році включала 1952 бюджети, в тому числі обласні, міські, районні, селищні та сільські бюджети. Одним із вагомих результатів фінансової децентралізації було збільшення частки власних доходів у надходженнях місцевих бюджетів. У 2015 році власні доходи становили 40,9% від загального обсягу, а у 2020 році ця частка зросла до 66%. Зменшення частки міжбюджетних трансфертів також спостерігалось, з 59,1% у 2015 році до 34% у 2020 році.

Це зростання власних доходів сприяло забезпеченню фінансової самодостатності територіальних громад. Загальний обсяг власних доходів місцевих бюджетів зріс з 99,8 млрд грн у 2015 році до 289,99 млрд грн у 2020 році. Хоча сповільнення темпів зростання надходжень було помітним у 2020 році через карантинні заходи, пов'язані з пандемією COVID-19.

Введення бюджетного регулювання та нових механізмів бюджетного вирівнювання сприяло стимулюванню розвитку територіальних громад та забезпеченню стабільних джерел доходів для їх функціонування та розвитку.

Розгалужена структура бюджетної системи України у 2021 році включала 1952 бюджети, з них:

- обласних і АРК – 25 (реально – 24);
- бюджет міст республіканського та обласного значення – 13;
- районні бюджети – 136;
- бюджети об'єднаних територіальних громад (ОТГ) – 1469;
- бюджети районів у містах обласного значення – 35;
- бюджети міст районного значення – 6;
- бюджети селищ міського типу – 39;
- бюджети сільрад (сіл) – 229 [4].

Навіть з урахуванням інфляції, зростання власних доходів загалом має позитивну тенденцію, якщо врахувати реальну вартість

доходів за базовий період в 2016 році. Однак, у 2020 році спостерігалось сповільнення темпів зростання обсягів надходжень до місцевих бюджетів внаслідок запровадження карантинних заходів через пандемію COVID-19.

Незважаючи на це, 2022 рік підтвердив стійкість місцевого самоврядування, яке успішно протистояло різним викликам, включаючи фінансові труднощі та умови воєнного стану. Органи місцевого самоврядування надали належну підтримку силам тероборони, ЗСУ, національній безпеці та внутрішньо переміщеним особам. Вони забезпечили організацію та фінансову допомогу теробороні, залучення міжнародної допомоги та постійну підтримку громадян у всіх сферах життєдіяльності на місцевому рівні. Ці досягнення стали можливими завдяки успішній реформі децентралізації, яка надала органам місцевого самоврядування автономію, фінансові ресурси та змогу ефективно протидіяти викликам. Хоча перші місяці війни негативно позначилися на фінансовій та матеріальній базі місцевого самоврядування, органи самоврядування вдало пристосувалися до податкових пільг, запроваджених державою для забезпечення стабільних економічних умов для бізнесу. Вони з власних коштів підтримували бізнес та розробляли програми підтримки суб'єктів господарювання.

Експерти регулярно моніторять фінансово-бюджетні показники громад для оцінки їх ефективності та рівня забезпеченості ресурсами, необхідними для здійснення повноважень місцевого самоврядування. Результати такого моніторингу підтверджують позитивну динаміку впровадження фінансової децентралізації та реформи місцевого самоврядування.

Загалом, у 2022 році до місцевих бюджетів надійшло 585,1 мільярда гривень доходів загального та спеціального фондів. Податкові надходження склали найбільшу частку –

Таблиця 1

Динаміка доходів за видами бюджетів 2018–2022 рр., млрд грн

Загальний та спеціальний фонди (без трансфертів та власних надходжень бюджетних установ	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Бюджети територіальних громад	21.3	29.1	55.2	247.7	285.1
Обласні бюджети	37.9	39.1	40.9	53.6	58.4
Районні бюджети	47.4	50.6	50.9	0.09	0.07
м. Київ	38.3	45.4	47.6	57.6	59.3

Джерело: сформовано автором на основі даних [4]

393,5 мільярда гривень або 70,9% від усіх надходжень. Офіційні трансферти становили майже 25% від загальних надходжень [7].

Річний зріст надходжень до бюджетів територіальних громад показує найвищі показники, що підтверджує ефективність проведених реформ і успішність місцевого рівня управління. Об'єднані територіальні громади продемонстрували, що вони здатні ефективно розпоряджатися та збільшувати свої фінансові ресурси після отримання повноважень, які раніше були відведені районним рівнем.

Аналізуючи виключно приріст загального фонду, можна побачити, що саме бюджети місцевого самоврядування виявляються в лідерах. Треба зазначити, що всі бюджети зазнали втрат через війну росії проти України, але обласні бюджети не були настільки сильно постраждали, як бюджети територіальних громад. Однак останні зуміли швидко адаптуватися до поточних умов і відновити значний приріст. Варто також відмітити, що у 2022 році значно збільшилася частка місцевих бюджетів у доходах загального бюджету.

Аналізуючи таблицю 2, можна виділити наступні тренди та динаміку видатків бюджетів за період з 2018 по 2022 рік:

1. Державне управління. У 2018 році видатки на державне управління склали 209,4 млрд грн. З 2018 по 2020 рік спостерігався суттєвий зниження видатків, з 209,4 млрд грн у 2018 році до 89,7 млрд грн у 2020 році. У 2021 та 2022 роках спостерігається незначне зниження видатків на державне управління до 86,3 млрд грн та 67,2 млрд грн відповідно.

2. Громадський порядок, безпека та судова влада. Видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу зростали протягом розглянутого періоду. Значний стрибок видатків був зафіксований у 2022 році, коли вони зросли до 11,1 млрд грн, порівняно з 1,7 млрд грн у 2021 році.

3. Житлово-комунальне господарство. З 2018 по 2020 рік видатки на житлово-комунальне господарство показували стабільну тенденцію, з незначним зростанням у 2020 році. Проте у 2021 році спостерігається значний ріст видатків до 56,7 млрд грн, а в 2022 році вони знизились до 40,6 млрд грн.

4. Освіта. Видатки на освіту зростали протягом розглянутого періоду. Найбільший ріст був зафіксований у 2021 році, коли видатки зросли до 249,1 млрд грн. Проте у 2022 році видатки на освіту знизились до 232,3 млрд грн.

Загалом, можна зробити висновок, що видатки на державне управління та житлово-комунальне господарство знижувалися протягом розглянутого періоду, в той час як видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу, а також освіту, показували зростання.

Аналіз витрат місцевих бюджетів за їх економічною сутністю показує, що з 2018 року щорічно зростає частка капітальних видатків, що свідчить про збільшення коштів, що витрачаються на оновлення місцевої інфраструктури. Одночасно з цим, у зв'язку зі зростанням цін на енергоносії, зросла частка видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв. 2021 рік був сприятливим для місцевого самоврядування щодо відновлення після антиковідних заходів, і видатки спеціального фонду в структурі місцевих бюджетів досягли майже 30%. Проте, через війну, такі видатки знизилися до 12,9% у структурі доходів місцевих бюджетів [4].

Серед основних проблем формування доходів місцевих бюджетів виникають проблеми, пов'язані з ефективністю управління земельними ресурсами та комунальним майном, а також встановленням і збиранням податкових платежів. Звичайною практикою органів місцевого самоврядування є неправомірне встановлення низьких ставок податку на земельні ділянки, податку на нерухоме

Таблиця 2

Динаміка видатків бюджетів за 2018–2022 млрд грн

Стаття видатків	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Державне управління	209,4	167,6	89,7	86,3	67,2
Громадський порядок, безпека та судова влада	1,1	1,3	1,8	1,7	11,1
Житлово-комунальне господарство	30,0	34,4	32,1	56,7	40,6
Освіта	165,7	187,1	199,4	249,1	232,3

Джерело: сформовано автором на основі даних [4]

майно, які відрізняються від граничних ставок, встановлених Податковим кодексом України. Це має негативний вплив на фінансову потужність місцевих бюджетів.

Основні проблеми щодо видатків бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ) пов'язані з недоліками управління мережею закладів освіти, культури, охорони здоров'я, таких як нераціональне використання їх потужностей. Також існують проблеми з комунальними підприємствами, де постійно виділяються дотації, що не сприяють поліпшенню їх фінансового стану. Інші проблеми включають неефективне використання міжбюджетних трансфертів через надходження коштів субвенцій пізно в році, непродуктивне витрачання бюджетних коштів на проектно-кошторисну документацію та експертизу без подальшого використання їх, будівництво об'єктів, які не використовуються.

Висновки. Для досягнення фінансової самодостатності територіальних громад і зміцнення їх ресурсної бази необхідно вирішити ряд проблем і перешкод, зазначених вище, які стоять перед кожною громадою на шляху до розвитку. Це можна зробити шляхом впровадження законодавчих ініціатив, які закріплять відрахування від загальнодержавних податків на користь органів місцевого самоврядування (ОМС). Також важливими кроками будуть система інвентаризації майна та майнових прав, поліпшення методики оцінки земельних ділянок для ефективного збору податку на нерухоме майно та розробка ефективного механізму погашення податкового боргу.

Основним джерелом надходжень до місцевих бюджетів повинні стати власні доходи, зокрема місцеві податки і збори. Важливо

також переглянути структуру видатків територіальних громад, зробити перерозподіл у бік капітальних витрат і витрат на розвиток, що сприятиме економії бюджетних коштів у майбутньому та створенню стабільного розвитку громад.

Для забезпечення самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації необхідно розширити повноваження і можливість органів місцевого самоврядування в прийнятті рішень і виконанні делегованих повноважень щодо формування і виконання місцевих бюджетів. Це можна здійснити шляхом акумулювання податкових та інших обов'язкових платежів на рівні громад. Хоча країни, які реалізували реформу децентралізації, мали різні шляхи впровадження і стикалися з труднощами, отримані «дивіденди» були значними. Україна ще тільки розпочинає даний шлях, але вже має інструменти, які можуть призвести до економічного зростання та забезпечити самодостатність на довгострокову перспективу.

Враховуючи особливі обставини, такі як пандемія та російсько-українська війна, які впливають на становлення територіальних громад в Україні, місцеве самоврядування, державна і регіональна влада не мають «права на помилку», оскільки помилка може знищити досягнуті результати децентралізації. Тому питання забезпечення самодостатності територіальних громад у кризових умовах є дуже актуальним.

Напрямки подальших досліджень включатимуть пошук інноваційних підходів та інструментів для управління стратегічним розвитком територіальних громад після завершення реформи децентралізації в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бібік Н. В., Шаповал Г. М. Аналіз міжнародного досвіду розвитку територіальних громад та визначення напрямків його впровадження в Україні. *Сучасний стан наукових досліджень та технологій у промисловості*. 2019. № 2(8). С. 5–14.
2. Варцаба В. І., Мулеса Е. В. Реалізація фінансової децентралізації: виклики та досягнення громад. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 28–2. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/28_2_2018/21.pdf.
3. Ганзицька Т. С., Козін В. В. Місцеві бюджети в контексті фінансової децентралізації. *Науковий вісник Херсонського національного університету. Юридичні науки*. 2017. Вип. 1. С. 22–26.
4. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua>.
5. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
6. Куценко Т., Сіренко Я. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/30350/MO_2019_7.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
7. Міністерство фінансів України. Довідки щодо стану виконання місцевих бюджетів. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodivmistsevykh-biudzhativ>.

8. Методика формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України № 214 від 08.04.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2020-%D0%BF>.
9. Про затвердження державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України № 67 від 28.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.
10. Сухарська Л. В. Аналіз стану фінансового забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад у сучасній Україні. URL: <http://www.e-patp.academy.gov.ua/pages/dop/19/les/fb4bab59-69c4-415d-b4b0-cac93834d1ba.pdf>.

REFERENCES:

1. Bibik N. V., Shapoval H. M. (2019) Analiz mizhnarodnoho dosvidu rozvytku terytorialnykh hromad ta vyznachennia napriamkiv yoho vprovadzhennia v Ukraini [Analysis of international experience of development of territorial communities and determination of directions of its implementation in Ukraine]. *Suchasnyi stan naukovykh doslidzen ta tekhnologii v promyslovosti* [The current state of research and technology in industry], № 2 (8), pp. 5–14. [in Ukrainian]
2. Vartsaba V. I., Mulesa E. V. (2018) Realizatsiia finansovoi detsentralizatsii: vyklyky ta dosiahnennia hromad [Implementing Financial Decentralization: Challenges and Community Achievements]. *Prychornomorski ekonomichni studii* [Black Sea Economic Studies], Vol. 28-2. Available at: http://bses.in.ua/journals/2018/28_2_2018/21.pdf [in Ukrainian]
3. Hanzyska T. S., Kozin V. V. (2017) Mistsevi biudzhety v konteksti finansovoi detsentralizatsii [Local budgets in the context of financial decentralization]. *Naukovyy visnyk Khersonskoho natsionalnoho universytetu. Yurydychni nauky* [Scientific Bulletin of the Kherson National University. Law], vol. 1, pp. 22–26. [in Ukrainian]
4. Detsentralizatsiia v Ukraini (2023) [Decentralization in Ukraine]. Available at: <https://decentralization.gov.ua/> [in Ukrainian]
5. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia (1985) [European Charter of Local Self-Government]. Available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036 [in Europe]
6. Kutsenko T. F., Sirenko Ya. S. (2019) Zabezpechennia finansovoi spromozhnosti terytorialnykh hromad yak priorityet detsentralizatsii upravlinnia [Ensuring the financial capacity of local communities as a priority of decentralization of management]. Available at: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/30350/1/MO_2_019_7.pdf [in Ukrainian]
7. Ministry of Finance of Ukraine (2021). Dovidka shchodo stanu vykonannia mistsevykh biudzhetyv [Information on the state of execution of local budgets]. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Available at: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannya-dokhodivmistsevykh-biudzhetyv> [in Ukrainian]
8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). Metodyka formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad [Methodology of formation of capable territorial communities]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 214 vid 08.04.2015. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2020-%D0%BF> [in Ukrainian]
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky [On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021–2027]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 695 vid 05.08.2020. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy № 67 vid 28.08.2020. St. 2155. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
10. Sukharska L. V. Analiz stanu finansovoho zabezpechennia rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad u suchasni Ukraini [Analysis of the state of financial support for the development of united territorial communities in modern Ukraine]. Available at: <http://www.e-patp.academy.gov.ua/pages/dop/19/les/fb4bab59-69c4-415d-b4b0-cac93834d1ba.pdf> [in Ukrainian]